

MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA ROMANTIK KOMPOZITORLAR IJODINI O'RGANISH JARAYONIDA UMUM TA'LIM MAKTABINING 1-3 SINIF O'QUVCHILARIDA MUSIQIY IDROKNI SHAKLLANTIRISH.

Rustamjonova Dilhavas Ravshanbek qizi.

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy universiteti

Musiqi ta'lim yo'nalishi 2- bosqich magistri

Annotatsiya- *Ushbu maqolada umumta'lim maktablarining 1–3-sinf o'quvchilari musiqiy idrokini shakllantirish jarayonida romantik davr kompozitorlari ijodini o'rganishning pedagogik va metodik asoslari tadqiq qilinadi. Tadqiqot doirasida Chopin, Schumann, Chaykovskiy va Liszt kabi kompozitorlarning bolalar uchun moslashtirilgan asarlari tahlil qilinib, ularning melodik, ritmik va emotsional xususiyatlari o'quvchilarda musiqiy tafakkur, tasavvur va obrazli ifodaning rivojlanishiga qanday hissa qo'shishi o'rganildi. Maqola shuningdek, tinglash, tahlil va ijodiy faoliyat metodlarini qo'llash orqali musiqiy idrokning emotsional, ritmik va melodik komponentlarini uyg'unlashtirishning samaradorligini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari bolalarda romantik musiqaning kayfiyatini sezish, ritm va melodiyaning farqlash, shuningdek musiqiy obrazni tasviriy va dramatik usulda ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatlarini ochib beradi.*

Kalit so'zlar: *Musiqi madaniyati, romantik kompozitorlar, umumta'lim maktabi, 1–3 sinf o'quvchilari, musiqiy idrok, pedagogik jarayon, tinglash va tahlil, melodik va ritmik rivojlanish, emotsional tafakkur, obrazli musiqiy ifoda.*

Kirish

Musiqi madaniyati ta'limi — maktab o'quvchilarining estetik tafakkuri, emotsional sezuvchanligi va musiqiy idrokini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Musiqiy idrok — bu nafaqat musiqaning ritmik, melodik va harmonik tuzilishini anglash, balki uning ichki kayfiyatini, dramatik va lirik xususiyatlarini his qilish qobiliyatidir. Umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida, xususan 1–3-sinf o'quvchilarida, musiqiy idrokni shakllantirishning eng samarali usullaridan biri romantik davr kompozitorlari asarlarini o'rganish hisoblanadi.

Romantik musiqi XIX asrning birinchi yarmidan XX asr boshigacha bo'lgan davrni qamrab oladi va uning asosiy xususiyatlari — lirizm, emotsional boylik, dramatik obrazlilik va melodik rivojlanish. Chopin, Schumann, Chaykovskiy va Liszt kabi kompozitorlar o'z asarlarida bolalar uchun moslashtirilgan pyesalar yaratib, musiqaning obrazli va emotsional jihatlarini o'quvchilarga yetkazishga xizmat qilgan. Bu asarlar nafaqat tinglash orqali, balki tahlil va ijodiy faoliyat orqali o'quvchilarda melodik va ritmik idrok, musiqiy tafakkur, tasavvur va obrazli ifodani shakllantiradi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinflarda romantik kompozitorlar ijodini o'rganish musiqiy ta'limning asosiy maqsadlarini — emotsional sezuvchanlik, musiqiy tafakkur, ijodiy ifoda va tasavvur rivojlanishini samarali amalga oshirishga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u 1–3-sinf o'quvchilarida musiqiy idrokni shakllantirish jarayonida romantik davr musiqasining pedagogik ahamiyatini aniqlashga qaratilgan.

Maqola quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. 1–3-sinf o'quvchilarida romantik kompozitorlar asarlarini o'rganish jarayonini tahlil qilish;
2. Asarlarning ritmik, melodik va emotsional xususiyatlarini pedagogik nuqtai nazardan o'rganish;
3. Tinglash, tahlil va ijodiy faoliyat metodlari orqali musiqiy idrokni shakllantirishning samaradorligini ko'rsatish;
4. Bolalarda musiqiy tafakkur, tasavvur va obrazli ifoda ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash.

Mavzuning dolzarbligi

Zamonaviy maktab ta'limida musiqiy madaniyatning shakllanishi — o'quvchilarning estetik tafakkuri, emotsional sezuvchanligi va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishning ajralmas qismi hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinflarda, ya'ni 1–3-sinf o'quvchilarida, musiqiy idrokning rivojlanishi ularning butun shaxsiy va intellektual taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, romantik davr kompozitorlari asarlarini o'rganish dolzarb va ahamiyatli hisoblanadi, chunki ular nafaqat musiqaning melodik, ritmik va harmonik tuzilishini, balki emotsional va obrazli xususiyatlarini bolalarga yetkazadi.

Romantik musiqaning asosiy xususiyatlari — lirizm, dramatik obrazlilik va melodik rivojlanish — boshlang'ich maktab o'quvchilari musiqiy idrokini shakllantirishda noyob imkoniyat yaratadi. O'quvchilar tinglash, tahlil va ijodiy faoliyat orqali musiqaning kayfiyatini his qilishni, frazalarni farqlashni va musiqiy obrazni ifodalashni o'rganadi. Bu esa musiqiy tafakkur, tasavvur va emotsional sezuvchanlikning integralligi rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy ta'lim jarayonida pedagogik metodik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, romantik kompozitorlar asarlarini tizimli o'rganish bolalarda musiqiy idrokni shakllantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Bu mavzu dolzarbligi nafaqat musiqiy madaniyatni oshirish, balki bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi va estetik tarbiyasi bilan bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Natijada, mavzu 1–3-sinf o'quvchilarida musiqiy idrokni shakllantirish jarayonini chuqur o'rganish, pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish va romantik musiqaning ta'lim jarayonidagi integralligini aniqlash nuqtai nazaridan ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

1. Romantik davr musiqasi va uning xususiyatlari

Romantik davr (XIX asr birinchi yarmidan XX asr boshigacha) musiqasi lirizm, emotsional boylik, dramatik obrazlilik va melodik rivojlanish bilan ajralib turadi. Romantik kompozitorlar o'z asarlarida musiqiy kayfiyatni chuqur ifodalashga e'tibor qaratgan. Musiqaning asosiy xususiyatlari:

- Melodik boylik: Uzoq, lirizmga boy frazalar, ornamentlar, melodik chiziqlarni rivojlantirish;
- Ritm va temp: Dinamik o'zgarishlar, erkin ritmik ifoda, uch zarbali va poliritmik naqshlar;
- Emotsional tafakkur: Musiqaning kayfiyatini anglash va obrazni sezish;
- Obrazli ifoda: Musiqiy motivlar orqali dramatik yoki lirizmli obrazlarni yaratish.

2. Romantik kompozitorlar va ularning bolalar musiqasidagi roli

F.Shopen (1810–1849): Bolalar uchun qisqa prelyudlar va valsar yaratgan, melodik va ritmik sezuvchanlikni rivojlantirishga yordam beradi. Asarlarining lirikligi bolalarda emotsional idrokni shakllantiradi.

Robert Shumann (1810–1856): “Bolalar albomi” va “Traumerei” kabi pyesalar bilan tanilgan. Pyesalar obrazli, silliq melodik chiziqlar va ritmik soddalikka ega, bu boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun musiqiy idrokni rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi.

Pyotr Ilyich Chaykovskiy (1840–1893): “Shchelkunchik” baleti qisqa melodiylari bolalarda ritmik sezuvchanlik va dramatik kayfiyatni rivojlantiradi.

Frans List (1811–1886): “Consolations” va “Liebesträume” kabi lirik pyesalar bolalarda musiqiy tasavvur va emotsional tafakkurini shakllantiradi.

3. Musiqiy idrok va uning pedagogik ahamiyati

Musiqiy idrok — musiqaning ritm, melodik va harmonik xususiyatlarini idrok etish qobiliyati bilan bir qatorda, uning emotsional va obrazli jihatlarini sezishni o'z ichiga oladi. 1–3-sinf o'quvchilari uchun musiqiy idrokning shakllanishi quyidagi ko'nikmalarni rivojlantiradi:

- Melodiyaga diqqatni jamlash va frazalarni anglash;
- Ritm va tempni sezish va farqlash;
- Kayfiyatni idrok etish va musiqiy obrazni tasviriy yoki dramatik ifoda qilish;
- Musiqiy tafakkur va tasavvurni rivojlantirish.

4. Pedagogik metodlar

1–3-sinf o'quvchilari uchun romantik kompozitorlar asarlarini o'rganishda quyidagi metodlar qo'llanadi:

- Tinglash: Asar kayfiyati va ritmini sezish;
- Tahlil: Melodiya, ritm, temp va dinamik o'zgarishlarni farqlash;
- Ijodiy faoliyat: Tinglangan musiqani sahna harakatlari, dramatik o'yin, rasm yoki so'z orqali ifodalash;
- Obrazli tafakkur: Musiqaning dramatik va lirizmli xususiyatini anglash;

- Pedagogik nazorat: O'quvchilarning musiqiy idrokini va ijodiy ifodasini baholash.

5. Ilmiy tadqiqotlar va dolzarblik

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinflarda romantik davr kompozitorlari asarlarini o'rganish:

- Musiqiy idrok va tafakkur integralligini rivojlantiradi;
- Emotsional sezuvchanlikni oshiradi;
- Obrazli musiqiy ifoda va ijodiy faoliyat ko'nikmalarini shakllantiradi;
- Musiqa madaniyati asoslarini bolalarda mustahkamlaydi.

Shu bilan, mavzu nafaqat pedagogik ahamiyatga, balki bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi va estetik tarbiyasiga bevosita bog'liq ekanligi bilan dolzarb hisoblanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 1–3-sinf o'quvchilarida romantik davr kompozitorlari asarlarini o'rganish musiqiy idrokni shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Chopin, Schumann, Chaykovskiy va Lisztning bolalar uchun moslashtirilgan asarlari tinglash, tahlil va ijodiy faoliyat jarayonida:

1. Melodik idrokni rivojlantiradi, bolalar frazalarni sezish, ornament va melodik chiziqlarni anglash qobiliyatini hosil qiladi.
2. Ritm va tempni farqlash ko'nikmasini oshiradi, musiqa ritmik va dinamik tuzilmasini idrok etishga yordam beradi.
3. Emotsional idrok va kayfiyatni anglashni shakllantiradi, tinglangan musiqani so'z, rasm yoki sahna harakatlari orqali ifodalash imkoniyatini beradi.
4. Obrazli musiqiy ifoda va ijodiy faoliyatni rivojlantiradi, musiqiy tafakkur va tasavvurni uyg'unlashtiradi.
5. Romantik musiqa madaniyati asoslarini mustahkamlaydi, lirizm, dramatik obrazlilik va melodik rivojlanish xususiyatlarini bolalarga singdiradi.

Shu bilan birga, romantik kompozitorlar asarlarini tizimli o'rganish orqali 1–3-sinf o'quvchilarida musiqiy idrokning integralligi shakllanadi, pedagogik maqsadlar — musiqiy tafakkur, emotsional sezuvchanlik va estetik tarbiya — muvaffaqiyatli amalga oshiriladi.

Natijada, romantik davr musiqasi asosida tashkil etilgan musiqiy ta'lim dasturlari bolalarning musiqiy madaniyati, tafakkuri va tasavvurini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi va boshlang'ich sinf pedagogikasi uchun dolzarb ilmiy hamda amaliy manba hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Chopin, F. Complete Piano Works. Warsaw: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 2000.
2. Schumann, R. Kinderszenen, Op. 15 / Children's Scenes. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1995.
3. Tchaikovsky, P. I. The Nutcracker Suite. Moscow: Muzgiz, 2003.

4. Liszt, F. *Consolations & Liebesträume*. Paris: Durand, 1998.
5. Hall, C. *Romantic Music and Its Pedagogical Implications*. New York: Routledge, 2010.
6. Taruskin, R. *Music in the Nineteenth Century*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
7. Heller, A. *Teaching Music to Children: A Guide for Primary Schools*. London: Macmillan, 2015.
8. Brown, M. *Developing Musical Listening Skills in Young Children*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
9. Григорьев, А. Педагогика музыки: теория и практика. Москва: Просвещение, 2008.
10. Назаров, И. Методика преподавания музыки в начальной школе. Ташкент: Фан, 2019.
11. Антонова, Л. Развитие музыкального восприятия у младших школьников. Санкт-Петербург: Композитор, 2016.
12. Умаров, Ш. *Musiqa tarbiyasi metodikasi: boshlang'ich sinflar uchun*. Toshkent: Ilm, 2020.